

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งใช้ระเบียบวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ในการทดสอบรูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ และใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์สภาพการเรียนการสอน ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชน ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
2. สร้างรูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดการบูรณาการวิชาการกับกิจกรรมนิสิตนักศึกษา
3. ทดลองและศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 สํารวจและวิเคราะห์รายวิชา ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชนที่เปิดสอนระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
- ขั้นตอนที่ 2 สร้างรูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ
- ขั้นตอนที่ 3 ทดลองและศึกษาผลการใช้รูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจและวิเคราะห์รายวิชา ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชนที่เปิดสอนระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
 - 1.1 หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชนที่เปิดสอนอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาไทยนั้น เป็นรายวิชาทางด้านสังคมศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชนบทศึกษาและชุมชนศึกษา อาจแบ่งได้เป็นหลักสูตรที่เน้นด้านชนบทศึกษาโดยตรง ที่มีการเรียนการสอนชนบทศึกษามากกว่าร้อยละ 50 ของเนื้อหา ปรากฏอยู่ในวิชาเอกบังคับ หลักสูตรที่มีการเรียนการสอนชนบทศึกษามากกว่าร้อยละ 25 แต่ไม่เกินร้อยละ 50 ปรากฏอยู่ในวิชาเอกเลือก หรือวิชา

ศึกษาทั่วไป หลักสูตรที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับชนบทศึกษาน้อยกว่าร้อยละ 25 ปรากฏใน วิชาศึกษาทั่วไปและการสอดแทรกชนบทศึกษาในวิชาอื่นๆ โดยผู้สอน

1.2 วิธีการเรียนการสอน ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยภาพรวมยังคงเป็นการเรียนรู้ในห้องเรียน ผ่านประสบการณ์ของผู้สอนโดยวิธีบรรยายและสื่อการสอนต่างๆ และมีไม่น้อยที่มีการศึกษาภาคสนามเพื่อเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริงในชนบท อย่างไรก็ตามหากมิใช่รายวิชาที่เน้นด้านชนบทศึกษาโดยตรง นักศึกษาจะมีโอกาสลงพื้นที่ในชุมชนน้อย

1.3 การเชื่อมโยงระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับชุมชน ยังเป็นการเชื่อมโยงโดย ผ่านกิจกรรมนักศึกษา และเป็นช่องทางที่นักศึกษาจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับชุมชนต่อไป

2. รูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อบูรณาการ วิชาการกับกิจกรรมนิสิตนักศึกษา

รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ พัฒนามาจากทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องโดยนำ มาบูรณาการให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา โดยกำหนดจุด ประสงค์เพื่อพัฒนานักศึกษาด้านต่างๆ คือ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่าง บุคคลการเห็นคุณค่าในตนเอง ภาวะความเป็นผู้นำ ความคิดเห็นและประสบการณ์การเรียนรู้ เชิงบริการสำหรับแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการ โดยวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ชุมชน จากนั้นได้กำหนดหลักการของรูปแบบการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน เครื่องมือประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน ทำการตรวจสอบรูปแบบการเรียน การสอนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ แก้ไขตามข้อเสนอแนะแล้วนำไปทดลองใช้

ในขั้นตอนการตรวจสอบรูปแบบการเรียนการสอน ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพเพียงพอ ในการพัฒนาความสามารถของ นักศึกษา ตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น และมีการจัดการเรียนการสอนได้ครอบคลุมเนื้อหาวิชา

รูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ประกอบด้วย หลักการ การกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล(ดูรูปแบบที่หน้า 79 บทที่ 4)

2.1 วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน การเรียนการสอนเชิงบริการ มุ่งให้ ผู้เรียนมีการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ โดยใช้การบริการชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกล่อมเกลาและพัฒนานักศึกษา มีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ดี พัฒนาการสื่อสาร สร้าง การเห็นคุณค่าในตนเอง มีภาวะการเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็นและประสบการณ์การเรียนรู้ เชิงบริการ

2.2 เนื้อหาวิชาเนื่องจากรูปแบบวิชาที่พัฒนาขึ้นนี้มีสัดส่วนการเรียนการสอนทั้งจากทฤษฎีและกิจกรรม ใกล้เคียงกัน ดังนั้น เนื้อหาวิชาจึงมี 2 ส่วนคือ

- 1.) เนื้อหาตามรายวิชาหลักที่เกี่ยวข้องกับชุมชนศึกษา ชนบทศึกษา ตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ
- 2.) เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา ซึ่งสอนนอกเวลา และไม่เป็นทางการ

2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน ในการสอนทุกครั้ง นักศึกษามีหน้าที่ที่จะต้องศึกษาเอกสารประกอบการสอนล่วงหน้าก่อนถึงชั่วโมงเรียน เน้นกิจกรรมการร่วมมือปราชญ์ของนักศึกษา ในการวิเคราะห์หรือแสดงความคิดเห็นในสถานการณ์หรือปัญหาปัจจุบัน กิจกรรมการบริการชุมชนเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญที่สุด และผู้วิจัยเลือกใช้กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทเป็นกิจกรรมหลักในการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่นักศึกษาให้ความสนใจมากที่สุด และทบวงมหาวิทยาลัยสนับสนุนงบประมาณมากที่สุด

2.4 การประเมินผล ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ ว่ามีผลต่อการพัฒนานักศึกษาในด้านต่างๆ เพียงใด จึงไม่นำเสนอผลการผลการเรียนจริงในรายวิชาของนักศึกษา ส่วนการประเมินผลการเรียนการสอนเชิงบริการ ต้องให้ความสำคัญกับความสามารถในการสะท้อนภาพการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานไม่ใช่ให้ความสำคัญกับการทำงาน การสังเกตพฤติกรรมระหว่างปฏิบัติงาน การนำเสนอรายงานบันทึกประจำวัน และบทความ จึงเป็นเครื่องมือในการประเมินผลการเรียนด้วย

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษา โดยการศึกษารเปรียบเทียบ การเรียนการสอนเชิงบริการ และการเรียนการสอนตามปกติ สรุปผลดังนี้

3.1 พฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนักศึกษาในด้านการมีส่วนร่วมปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีพัฒนาการในด้านความต้องการมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือ พยายามอยู่กับผู้คนมากขึ้น เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม เข้าร่วมชมรมหรือสมาคมเมื่อมีโอกาส สูงถึงร้อยละ 100 ส่วนในด้านความต้องการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมหรือมีปฏิสัมพันธ์กับตนเองนั้น หลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษาชอบให้ผู้อื่นมาชักชวนตนเองเข้าร่วมกิจกรรมของเขามากขึ้นสูงถึงร้อยละ 95 ความสัมพันธ์ในด้านการแสดงออกถึงการเป็นผู้นำหรือมีอำนาจเหนือผู้อื่นก่อนและหลังการเรียนการสอนเชิงบริการไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก เว้นแต่ในเรื่องของการพยายามที่จะรับผิดชอบในเรื่องต่างๆเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นหลังการเรียนการสอนเชิงบริการสูงร้อยละ 65-90 นักศึกษามีพฤติกรรมที่พยายามจะรับผิดชอบในเรื่องต่างๆเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นสูงขึ้น ส่วนในด้านความต้องการให้ผู้อื่นควบคุมหรือมีอำนาจเหนือตนนั้น หลังการเรียนการสอนเชิงบริการนักศึกษายอมให้ผู้อื่นตัดสินใจให้ว่าจะทำอะไร สูงขึ้นเป็นร้อยละ 60-80 แต่การปล่อยให้ผู้อื่นชักจูงรวมถึงการให้คนอื่นควบคุมการกระทำต่างๆ ลดลงเป็นร้อยละ 20-30 สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ใน

ด้านการเป็นผู้นำผู้ตามของนักศึกษา มีการพัฒนาขึ้น ด้านการแสดงความรักความผูกพันต่อผู้อื่น ก่อนและหลังการเรียนการสอนเชิงบริการไม่มีความแตกต่างอย่างโดดเด่น ที่แตกต่างอยู่บ้างคือ การพยายามใกล้ชิดสนิทสนมกับคนอื่นเพิ่มเป็นร้อยละ 50-80 ส่วนในด้านต้องการให้ผู้อื่นแสดงความรักความผูกพันต่อตนเองนั้น หลังการเรียนการสอนเชิงบริการนักศึกษาไม่ชอบให้ผู้อื่นทำตัวเป็นชาและห่างเหินตนเอง และชอบให้คนอื่นแสดงความเป็นมิตรเพิ่มเป็นร้อยละ 75

3.2 ประเด็นการสื่อสาร หลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีพฤติกรรมการสื่อสารเชิงบวกดีขึ้นในทุกประเด็น โดยเฉพาะความสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกกับผู้อื่นได้ ค่าเฉลี่ยเพิ่มจากเดิม 3.30 เป็น 3.70 สามารถเข้าใจความคิด ความรู้สึก และสิ่งที่พ่อแม่ประพฤติปฏิบัติได้อย่างชัดเจนขึ้น จากค่าเฉลี่ย 3.10 เป็น 3.65 ส่วนลักษณะการสื่อสารที่เป็นข้อคำถามเชิงลบ ซึ่งต้องให้ค่าคะแนนผกผันกับข้อคำถามเชิงบวกนั้น ปรากฏว่าหลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีการพัฒนาในด้านการสื่อสารดีขึ้นในทุกประเด็นเช่นกัน เช่น กล้าที่จะพูดคุยกับครูอาจารย์ที่สอนมากขึ้น มีความมั่นใจในการสอนคนอื่นมากขึ้น กล้าที่จะขอความช่วยเหลือจากใครๆมากขึ้น รู้กาลเทศะในการพูดมากขึ้น เป็นต้น

3.3 การเห็นคุณค่าในตนเองเชิงบวก หลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีความรู้สึกเห็นคุณค่าของตนเองในเชิงบวกมากขึ้นในทุกประเด็น เช่น สามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆได้โดยไม่ยากลำบาก ใครๆจะรู้สึกสนุกเมื่ออยู่กับตน ตนเป็นที่นิยมหรือเป็นขวัญใจในหมู่เพื่อน เพื่อนๆมักจะคล้อยตามความคิดเห็นของตน ครอบครัวมีความเข้าใจและนึกถึงตนเสมอ เป็นต้น ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเองในข้อคำถามเชิงลบ หลังการเรียนการสอนเชิงบริการนักศึกษาได้แสดงถึงการเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นทุกประเด็นคำถาม เมื่อคิดคะแนนรวมทั้งหมดทั้งข้อคำถามเชิงบวกและเชิงลบ (ตามเกณฑ์การแปลผลในบทที่ 3) จะเห็นได้ว่าคะแนนรวมของการเห็นคุณค่าในตนเองหลังการเรียนการสอนเชิงบริการสูงขึ้นอย่างชัดเจน คือ 283 คะแนน ต่อ 352 คะแนน แสดงว่าพฤติกรรมการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษาหลังการทดลองมีการพัฒนาที่ดีขึ้น

3.4 พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในเชิงผู้นำ ของนักศึกษาก่อนและหลังการเรียนการสอนเชิงบริการ มีความแตกต่างอย่างชัดเจน โดยก่อนการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกในเชิงผู้นำที่สามารถคิดค่าคะแนนเฉลี่ยได้เท่ากับ 111.65 คะแนน และหลังการเรียนการสอนเชิงบริการ นักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกในเชิงผู้นำที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นในทุกข้อคำถามและสามารถคิดค่าคะแนนเฉลี่ยได้เท่ากับ 142.70 คะแนน โดยสามารถแปลผลได้ว่า ความสามารถในการเชิงผู้นำของนักศึกษาก่อนการเรียนการสอนเชิงบริการนั้น อยู่ในขั้น ดี คือมีทักษะส่วนใหญ่ของการเป็นผู้นำตนเอง หากฝึกฝนบ่อยๆจะเป็นผู้นำตนเองที่ดีมาก ส่วนความสามารถในเชิงผู้นำของนักศึกษาหลังการเรียนการสอนเชิงบริการนั้น

อยู่ในขั้น ดี เช่นกัน และมีค่าคะแนนเกือบถึงขั้นดีมาก (144 คะแนนขึ้นไป) คือมีทักษะส่วนใหญ่ของการเป็นผู้นำตนเอง หากฝึกฝนบ่อยๆจะเป็นผู้นำตนเองที่ดีมาก

3.5 ความคิดเห็นและประสบการณ์การเรียนรู้เชิงบริการของนักศึกษาหลังการเรียนการสอนเชิงบริการ มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้นเกือบทุกประเด็น ซึ่งแสดงว่าโดยภาพรวมนักศึกษา มีความคิดเห็นและประสบการณ์ที่ดีในการเรียนการสอนเชิงบริการ โดยเฉพาะความคิดเห็นและประสบการณ์ที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรกได้แก่ หลักสูตรที่เรียนเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์ให้กับชีวิต มีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.90 การได้ออกไปบริการชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์กับชีวิต มีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.80 ทุกคนควรมีเวลาที่จะสร้างสรรค์สังคมของชุมชน และ คิดว่าถ้าทุกคนทำงานด้วยกันปัญหาต่างๆของสังคมจะได้รับการแก้ไข มีค่าคะแนนเฉลี่ย 3.75

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย จะนำเสนอ 3 ประการ คือ รูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ผลการทดลองใช้วิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ และการวิเคราะห์รายวิชาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชนที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

1. รูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะให้เกิดการบูรณาการ กระบวนการพัฒนานักศึกษาของฝ่ายวิชาการกับ กระบวนการพัฒนานักศึกษาของฝ่ายกิจการนักศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม โดยไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความรู้สึกเสียสมดุล หากพิจารณาจากรูปแบบจะเห็นชัดว่าทั้งฝ่ายวิชาการและฝ่ายกิจการศึกษามีส่วนในการบวนการต่างๆ ทุกขั้นตอนของรูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ และการเรียนการสอนในรูปแบบนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 อีกด้วย

การเรียนการสอนเชิงบริการ เป็นการเรียนการสอนแนวใหม่รูปแบบหนึ่ง ที่เน้นการเรียนรู้เป็นหลัก (Learning-based model) และการเรียนการสอนแนวนี้ได้รับอิทธิพลจากผลงานของ กอลด์ (Kolb, 1984) ซึ่งเน้นความสำคัญของประสบการณ์เรียนรู้ของคน และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ของมนุษย์และระบบการเรียนรู้ของคนโดยการเรียนรู้นั้น ถือเป็นกระบวนการซึ่งมีทั้งกิจกรรมเชิงรูปธรรมและเชิงนามธรรมควบคู่กันไป คือมีกิจกรรมที่ไตร่ตรองหรือระลึกได้ (reflection) มีการเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้อง (making connections) มีการตัดสินใจ มีการกระทำ แล้วก็มีกรนึกไตร่ตรองผลของการกระทำที่เกิดขึ้นตามมาอีก ทั้งกระบวนการ ซึ่งเรียกว่า วงจรการเรียนรู้ ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันในการเรียนการสอน ดังนั้นในทุกสถานการณ์ที่มีการเรียนรู้

เกิดขึ้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในสถานการณ์นั้นๆ ย่อมเกิดการเรียนรู้ด้วยกันไม่มากก็น้อย วงจรการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้นั้นจึงเทียบเคียงกันได้ และคู่ขนานกันไประหว่างผู้มีส่วนร่วมทั้งที่เป็นครู อาจารย์ นักศึกษา รวมไปถึงชาวบ้าน ชาวชุมชนที่เป็นผู้ร่วมวงปฏิสัมพันธ์นั้นด้วย

เนื่องจากรูปแบบวิชาที่พัฒนาขึ้นนี้มีสัดส่วนการเรียนการสอนจากทฤษฎีและกิจกรรมใกล้เคียงกัน ซึ่งแตกต่างจากการเรียนการสอนแบบเดิมอย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้เหมาะสมในการจัดการและเกิดการยอมรับในความเป็นไปได้ รวมทั้งไม่เหมือนการรื้อปรับโครงสร้างงานด้านการจัดการศึกษาของฝ่ายวิชาการ(ชิตารัตน์ บุญนุช,2543) เนื้อหาวิชาในเบื้องต้นจึงควรเป็นรายวิชาที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับชุมชนศึกษา ชนบทศึกษา ตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกวิชาสังคมวิทยา ซึ่งเป็นวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปและมีความเกี่ยวข้องกับการบริการชุมชน เป็นวิชาทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ

รูปแบบการเรียนการสอนครั้งนี้มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การเรียนภาคทฤษฎีจะเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการนำไปอภิปราย วิเคราะห์ถึงสาเหตุและทางแก้ของปัญหา หรือสถานการณ์ ในส่วนของทฤษฎีนี้ การประเมินผลจะใช้การทดสอบย่อยบ่อย ๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาตื่นตัวในการติดตามสถานการณ์ร่วมสมัย (Current Issue) อยู่ตลอดเวลา ส่วนการเรียนภาคปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาทักษะและบุคลิกภาพของนักศึกษาให้ประสานกลมกลืนกับสถานการณ์ สำหรับการประเมินผลในส่วนนี้ใช้วิธีสังเกตพฤติกรรมและการสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) ในองค์ความรู้ในภาพรวมของวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ สิ่งสำคัญที่สุดในการบูรณาการวิชาการกับกิจกรรมนักศึกษา ก็คือการประเมินผล เพราะการบูรณาการจะต้องบูรณาการองค์รวม จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้

ในการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการครั้งนี้ มีเวลาค่อนข้างสั้น เนื่องจากวิทยาลัยโยนก ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษา ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นสถานที่ทดลองนั้น มีการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนจากทวิภาคมาเป็นไตรภาค จึงทำให้เวลาเรียนในแต่ละภาคเรียนลดลง การปิดภาคเรียนก็มีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผู้วิจัยกำหนดว่าจะใช้เวลาทดลองทั้งสิ้น 16 สัปดาห์ จึงลดลงเหลือเพียง 12 สัปดาห์ เป็นเวลาสำหรับการสอบกลางภาคและสอบปลายภาค 2 สัปดาห์ จึงมีเวลาเหลือสำหรับการทดลองเพียง 10 สัปดาห์ และการใช้เวลาสำหรับออกบริการชุมชน แต่เดิมกำหนดไว้เป็นช่วงปิดภาคเรียน ก็ต้องเปลี่ยนไปใช้ช่วงวันหยุดเทศกาลปีใหม่แทน ซึ่งทำให้มีเวลาสำหรับการบริการชุมชนเพียง 5 วัน เนื้อหาเกี่ยวกับหลักการจัดกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาผู้วิจัยจึงสอนนอกเวลาและเป็นการสอนอย่างไม่เป็นทางการ โดยได้รับความร่วมมือจากนักศึกษาชมรมค่ายอาสาพัฒนามาช่วยอีกด้านหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตามเวลาเหล่านี้ไม่ใช่อุปสรรคของการเรียนการสอนเชิงบริการ เพราะผู้สอนอาจกำหนดให้ผู้เรียน กำหนดเวลาสำหรับการบริการชุมชนในลักษณะของการนับเวลาเป็นชั่วโมงต่อสัปดาห์ก็ได้ เหตุผลที่ผู้วิจัยไม่เลือกใช้วิธีนี้ เนื่องจากเห็นว่า การเรียนในระบบไตรภาค นั้น นักศึกษาต้องเรียนค่อนข้างหนัก อีกเหตุผลหนึ่งคือการของบประมาณสนับสนุนจากฝ่ายกิจการนักศึกษา ซึ่งต้องเห็นเป็นกิจกรรมอย่างชัดเจน

จากที่อภิปรายมาจึงเห็นได้ว่า นอกจากผู้สอนซึ่งต้องเป็นผู้รับผิดชอบหลักในรายวิชาแล้วยังมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการรับผิดชอบการเรียนการสอนเชิงบริการด้วยกันหลายส่วน นอกเหนือจากฝ่ายวิชาการที่ดูแลการเรียนการสอนทั่วไป ยังมีฝ่ายกิจการนักศึกษาต้องเข้ามาสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ การประสานงานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าของพื้นที่ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายบริหารมาเกี่ยวข้องในด้านการสนับสนุนยานพาหนะ วัสดุอุปกรณ์บางส่วนและที่สำคัญคือตัวผู้บริหารสูงสุด จะต้องเข้าใจปรัชญาการพัฒนานักศึกษาและให้การสนับสนุนทั้งในด้านนโยบายและการปฏิบัติอย่างเต็มที่ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะต้องร่วมมือกันในการพัฒนานักศึกษาตามแนวคิดของ มิลเลอร์ และปรินซ์ (Miller & Prince , 1976)

จากที่กล่าวตอนต้นแล้วว่ารูปแบบการเรียนการสอนครั้งนี้มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น ตัวผู้เรียนจะต้องปรับบทบาทจากการเป็นผู้รับมาเป็นผู้เรียนอย่างจริงจัง คือต้องเป็นการเรียนเชิงรุก (Active Learning) หากความรู้ด้วยตนเองจากเอกสาร จากเพื่อน จากแหล่งความรู้อื่นๆ จากสิ่งแวดล้อม (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา ,2543) รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน

สำหรับผู้สอน ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทเช่นกัน จากการเป็นผู้สอนที่มีสัมพันธภาพเป็นผู้มีอำนาจเหนือ (Power Relationship) มาเป็นสัมพันธภาพที่มีความเท่าเทียมและมีการทำงานร่วมกันกับผู้เรียน (Working with Relationship) ไม่นำผู้เรียน โดยในบางโอกาสอาจทำหน้าที่เพียงผู้อำนวยความสะดวก (Facilitators)เท่านั้น (Joyce & Well,1996) การสร้างบรรยากาศให้เกิดการทำทาสติปัญญา การกระตุ้นให้เกิดการอภิปราย และการสรุปสู่จุดประสงค์ของการเรียนการสอนแต่ละสัปดาห์ เป็นสิ่งท้าทายผู้สอนอย่างยิ่ง

รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการที่กล่าวมานี้ จัดเป็นโปรแกรมการเรียนการสอนแบบร่วมประโยชน์ซึ่งเสนอโดย ธิดารัตน์ บุญนุช เพื่อสนับสนุนการประสานความร่วมมือระหว่างฝ่ายวิชาการและฝ่ายกิจการนักศึกษา จัดหลักสูตรที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมและเป็นการพัฒนานักศึกษาอีกทางหนึ่งด้วย (ธิดารัตน์ บุญนุช,2543)

2. ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ โดยเปรียบเทียบค่าคะแนนก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการ พบว่านักศึกษาที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการมีการพัฒนาในด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะด้านการสื่อสาร การมองเห็นคุณค่าในตนเอง ภาวะความเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็นและประสบการณ์การเรียนรู้เชิงบริการดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทุกด้าน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในมิติของการมีส่วนร่วมจะเห็นพัฒนาการของนักศึกษาชัดเจนมาก ส่วนมิติทางการควบคุมและทางด้านความผูกพันนั้น จะเป็นส่วนที่ไปเสริมมิติด้านการมีส่วนร่วมมากกว่าการแสดงอำนาจและอารมณ์ ตามทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3 มิติของชูสท์ (Schutz,1967) ในด้านทักษะการสื่อสารเป็นพฤติกรรมอีกด้านหนึ่งที่แสดงถึงพัฒนาการของนักศึกษาอย่างชัดเจน นักศึกษาสามารถใช้การสื่อสารทั้งคำพูดและท่าทางได้อย่างเหมาะสม สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นได้ กล้าร้องขอความช่วยเหลือจากใครๆ ได้มากขึ้น รู้กาลเทศะในการสื่อสารมากขึ้น ในด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ก็แสดงให้เห็นว่านักศึกษา เห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญได้รับการยอมรับจากเพื่อนๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเองสูง มองตนเองในแง่บวก มองว่าตนเองมีความสามารถ มีคุณค่าต่อสังคม ต่อครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโกลเดนและเลส (Golden and Lesh,1997) ส่วนในด้านความสามารถในเชิงผู้นำ แม้ว่าเวลาที่ใช้ในการทดลองไม่มากนักแต่ก็สามารถแสดงให้เห็นพัฒนาการของนักศึกษาในด้านความสามารถในเชิงผู้นำได้ชัดเจนพอสมควร ถึงแม้ค่าระดับคะแนนจะอยู่ในช่วงเดียวกันคือขั้นดี แต่ก็ยังเป็นระดับต้นช่วงคะแนนกับปลายช่วงคะแนน เมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดของพฤติกรรมแต่ละข้อย่อยจะเห็นว่านักศึกษามีลักษณะที่จะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพยิ่งในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการมีเป้าหมายชัดเจน การมีความรับผิดชอบการมองโลกในแง่ดี การปรับตัวปรับความคิดให้เข้ากับสถานการณ์ รู้จักเรียนรู้จากข้อผิดพลาด การรู้จักสร้างเครือข่ายพันธมิตร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สต็อกดิลล์(Stogdill,1974 อ้างในวิเชียร ชิวพิมาย,2539)ผู้บุกเบิกเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำได้วิเคราะห์และสรุปไว้ นอกจากการพิจารณาค่าคะแนนจากเครื่องมือชุดต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในบทที่ 4 แล้ว ยังมีบันทึกชาวค่ายอาสาพัฒนา ที่สามารถสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection) สะท้อนบุคลิกลักษณะของผู้บันทึกได้เช่นกัน ซึ่งขอยกมาเป็นตัวอย่างเพียงเล็กน้อย เช่น

“ใครอยู่ฝ่ายสวัสดิการจะทำงานทั้งวันช่วยฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ไม่ได้หยุด แต่ทุกคนและทุกฝ่ายก็ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะทำงานทุกงานถึงแม้จะเหนื่อยและหนัก แต่มันก็สอนให้เรารู้จักประสบการณ์ ความเหนื่อยยาก ลำบาก ฝึกความอดทน ทำให้เรารู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การตัดสินใจให้ทันต่อเหตุการณ์ สอนให้รู้จักการมีน้ำใจต่อกัน การใช้ชีวิตร่วมกัน และที่สำคัญคือ การมีระเบียบวินัย อยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ “ (นันทวัน เพชรธณี)

“ เดี่ยวนี้ชีวิตของผมเรียบง่ายขึ้น กินง่าย นอนง่าย อยู่ง่าย ถ่ายง่าย เข้าใจอะไร
ง่าย นี่เป็นแค่พฤติกรรมที่เปลี่ยนไป แต่ยังมีอะไรอีกหลายอย่างที่พุ่งเข้ามา ได้เห็นนิสัย ใจ
คอ ชาติทุกข์ของเพื่อน ได้การวางตัว ไม่นินทาใครอีกแล้ว “ (กุลदनัย หงษ์ยนต์)

“ หลายคนคงชอบศรีเพราะมันร่าเริงแจ่มใส แต่เรากลับชอบทำหน้าที่บั้งเวลาแข็ง ๆ
ไม่รู้สิ คงต้องปรับตัวกันอีกเยอะเลย “ (พรพิมล ตามศรี)

นอกจากนี้ จากการติดตามสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษาที่เรียนโดยใช้รูปแบบการ
เรียนการสอนเชิงบริการอย่างไม่เป็นทางการ พบว่าหลังจากผ่านกิจกรรมการออกค่ายอาสา
พัฒนาเพื่อบริการชุมชนแล้ว นักศึกษากลุ่มนี้อาสาร่วมกิจกรรมนักศึกษา และกิจกรรมของ
วิทยาลัยมากขึ้น และจะออกค่ายอาสาพัฒนาทุกครั้งที่มีโอกาส

อย่างไรก็ตาม การทดลองครั้งนี้จะประสบผลไม่ได้ หากขาดการสนับสนุน การเอาจริง
เอาจัง และความรู้ความเข้าใจในปรัชญาของการพัฒนานักศึกษาจากผู้บริหาร ซึ่งลงมาดูแลและ
ให้นโยบายตั้งแต่ต้น ความจริงใจของผู้บริหารจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปรับเปลี่ยนกระบวน
ทัศน์ของการพัฒนานักศึกษาไปสู่รูปแบบใหม่ ๆ และเป็นรูปแบบที่ไม่มีใครเสียประโยชน์ (WIN-
WIN) สถาบันการศึกษาได้ชื่อเสียในการบริการชุมชน ชุมชนเองก็ได้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็น
วัตถุดิบก่อสร้าง หรือองค์ความรู้ที่ไปต่อยอดภูมิปัญญาของชุมชน อาจารย์ผู้สอนหรืออาจารย์ที่
ปรึกษาก็สามารถนำผลงานต่าง ๆ ไปเป็นผลงานทางวิชาการได้ และนักศึกษาเป็นผู้ที่จะได้รับ
ประโยชน์สูงสุด ประสพการณ์ต่าง ๆ นอกชั้นเรียน จะเอื้อต่อการเรียนรู้ในชั้น และเป็นประสพ
การณ์ที่เป็นประโยชน์ในการทำงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้การทำกิจกรรมยังได้
หน่วยกิตการเรียนอีกด้วย

3. ผลการวิเคราะห์หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชน ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัด
ทบวงมหาวิทยาลัย พบว่าลักษณะของหลักสูตรมีความสอดคล้องคล้าย ๆ กัน คือพบทั้งใน
วิชาศึกษาทั่วไป วิชาเอก วิชาเลือก ส่วนใหญ่จะเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชนบทศึกษา
ชุมชนศึกษา สภาพการเรียนการสอนส่วนใหญ่ยังสอนโดยการบรรยาย ไม่ได้ลงพื้นที่จริงมาก
นัก ทั้งที่ผู้สอนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการลงพื้นที่ภาคสนามเป็นการเรียนการสอนชนบท
ศึกษา ชุมชนศึกษาที่ดีที่สุดเนื่องจากมีอุปสรรคหลายอย่าง เช่น หาช่วงเวลาออกภาคสนามยาก
ไม่มีงบประมาณ การจัดการยากลำบาก

อย่างไรก็ตามจากงานวิจัย และบทความในต่างประเทศเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงบริการ
ทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่านอกจากวิชาเกี่ยวกับวิชาชนบทศึกษา หรือชุมชนศึกษาแล้ว ในวิชาหรือ
หลักสูตรอื่น ๆ ก็สามารถประยุกต์ใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการได้เช่นกัน เช่น

ภาษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์ บริหารธุรกิจ วิทยาศาสตร์ โดยการจัดโครงการบริการชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระของวิชานั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบวิชาที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้

1.1 จากผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการพบว่าส่วนที่ส่งผลต่อการพัฒนานักศึกษามากที่สุด คือ ส่วนของกิจกรรมบริการชุมชน เห็นได้ชัดในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างบุคคลเรื่องของการปรับตัว การเห็นคุณค่าในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การออกบริการชุมชนควรจำกัดจำนวนคน ไม่ควรเกิน 40 คน ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสแสดงออกในการแสดงความคิดเห็น หรืออภิปรายอย่างทั่วถึง และใช้เวลาไม่นานเกินไป อีกทั้งสะดวกในเรื่องของการจัดหายานพาหนะในการเดินทางด้วย แต่หากจำนวนน้อยกว่านี้ การหมุนเวียนงานของนักศึกษาจะหนักเกินไป สำหรับสถาบันที่หาเวลายาก อาจจัดรูปแบบของการบริการชุมชน ในช่วงวันหยุดเสาร์ – อาทิตย์ หรือกำหนดเวลาเป็นจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ก็ได้

1.2 รูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการน่าจะใช้ได้กับวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับชนบทศึกษา หรือชุมชนศึกษาด้วย โดยพิจารณาเนื้อหาวิชา และกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน และปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และควรมีการนำประเด็นสถานการณ์ร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับวิชานั้น ๆ มาวิเคราะห์ อภิปราย เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ฝึกคิด วิเคราะห์ ฝึกทักษะการสื่อสาร การเขียนบันทึกประจำวันเพื่อฝึกให้นักศึกษาได้สะท้อนหรือระลึก (Reflection) ถึงการเรียนรู้ได้ ซึ่งจะนำไปสู่ทักษะการเรียนต่อไป

1.3 สถาบันอุดมศึกษา ควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้นักศึกษาได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา โดยอาจกำหนดเป็นนโยบายของสถาบัน เช่น ที่วิทยาลัยโยนก มีการประกาศเป็นนโยบายว่า บัณฑิตวิทยาลัยโยนกต้องผ่านกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาอย่างน้อยคนละ 1 ครั้ง ทั้งนี้วิทยาลัยได้จัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาโดยเฉพาะทุกปีทุกคณะ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า การให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนเชิงบริการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในชุมชนทำให้นักศึกษาพัฒนาด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การสื่อสาร และความสามารถเชิงผู้นำดีขึ้น

1.4 อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ควรมีความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาให้นักศึกษาให้ต้องแท้ เพื่อที่จะไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนานักศึกษาด้านทฤษฎีเพียงด้านเดียว เพราะตัวอาจารย์มีฐานะเป็นผู้อำนวยโอกาสให้เกิดการเรียนรู้แก่นักศึกษาเป็นทั้ง ผู้รวบรวมความรู้จากแหล่งต่าง ๆ โดยเฉพาะการทำตัวเป็นสื่อกลางที่ส่งผ่านองค์ความรู้ ซึ่งได้มาจากมุมมองที่หลากหลายมิติ หลากแหล่งที่มา จากรายงานการวิจัย จากผู้รู้หรือตำรับตำราศาสตร์ต่าง ๆ จากชุมชนที่เราเข้าไปศึกษา ปราชญ์ชาวบ้าน และอื่น ๆ รอบตัวในหมู่บ้านล้วนแล้วแต่เป็นครู

ที่ดี และเป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วย นอกจากนี้สิ่งที่อาจารย์ผู้สอนต้องระมัดระวังคือ การที่นำอคติส่วนตัวหรือมุมมองส่วนตัวมาถ่ายทอดแก่นักศึกษาเพียงด้านเดียว การมองชุมชน มมองชนบทก็ต้องมีมิติที่หลากหลาย การพูดถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชนบทจึงต้องพูดถึงมิติเชิงอำนาจในสังคมชนบทโดยไม่ชี้หน้าว่าฝ่ายใดถูกหรือผิด สิ่งที่ควรคำนึงถึงก่อนออกไปศึกษา ในภาคสนาม อาจารย์ผู้สอนควรบอกวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนแก่นักศึกษาและวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่จะลงไปศึกษาก่อนและควรเป็นต้นแบบที่ดีให้กับนักศึกษา เพื่อที่จะไม่เป็นการสร้างปัญหาแก่ ชุมชนด้วย

1.5 การเลือกประเด็นหรือสถานการณ์ร่วมสมัยให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา มีความหลากหลาย เป็นที่น่าสนใจ มีส่วนกระตุ้นการอยากแสดงความคิดเห็น การอภิปรายของ นักศึกษา ดังนั้นตัวอาจารย์เองก็ต้องติดตามข่าวสาร สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างทันเหตุการณ์

1.6 การประเมินผล ควรใช้วิธีการประเมินหลากหลายวิธี การประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรม ผู้ประเมินต้องมีเวลาในการสังเกตและจดบันทึก การแบ่งคะแนนย่อยตาม กิจกรรมที่หลากหลายมีความเหมาะสมกับการเรียนการสอนเชิงบริการเพื่อให้นักศึกษาไม่ต้อง กังวลกับคะแนนตอนสอบปลายภาคมากนัก หลักสำคัญในการประเมินคือประเมินจากสิ่งที่ สะท้อนถึงการเรียนรู้ ไม่ได้ประเมินจากการทำงานบริการชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

2.1 ทำวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการเรียนการสอนเชิงบริการ ในวิชาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ วิชาในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ เพราะจากการสำรวจและวิเคราะห์รายวิชาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับชนบทศึกษาพบว่า นอกจากรายวิชาในหลักสูตรทางสังคมศาสตร์แล้วยังมีในสาขาวิชา อื่นๆด้วย เช่น สาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาด้านการบริการและการท่องเที่ยว เป็นต้นและควรทดลองใช้กิจกรรมบริการชุมชนรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา เพื่อเป็นการทดลองว่ารูปแบบการเรียนการสอนเชิงบริการสามารถใช้ได้กับวิชาอื่นทั่วไปได้หรือไม่

2.2 ทำการวิจัยผลของการเรียนการสอนเชิงบริการในลักษณะการศึกษาระยะ ยาวตั้งแต่นักศึกษาเริ่มเรียนชั้นปีที่ 1 จนถึงชั้นปีที่ 4 เพื่อดูว่าการเรียนการสอนเชิงบริการมี ความเหมาะสมกับนักศึกษาชั้นปีใด